

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Tomáš Procházka

**Principy mezináboženského dialogu
z hlediska husitské teologie**

**The Principles of Interfaith dialog
in the Standpoint of Husite theology**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2018

Předkladatel disertační práce:	Mgr. Tomáš Procházka
Doktorský studijní program:	Teologie
Studijní obor:	Husitská teologie
Školitel:	Prof. ThDr. Zdeněk Kučera
Oponenti disertační práce: ¹	.....
	.....
	.....
	.....
Obhajoba disertační práce se koná dne ²	
v.....na.....	
.....	
.....	
před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl jmenován	
.....	
Předseda oborové rady:	Děkan fakulty:
Titul, jméno, příjmení UK v Praze HTF	Titul, jméno, příjmení UK v Praze HTF

---

¹ Vyplní oddělení vědy

² Vyplní oddělení vědy

Úvod

Definice

Mezináboženský dialog je pojem pro specifickou mezilidskou komunikaci, založenou na sdílení duchovních zkušeností a náboženských postojů mezi věřícími rozdílných náboženských tradic. Může mít formy odborné reflexe, sdílení osobní náboženské zkušenosti, komparace jednotlivých náboženských systémů, výzkumu historických, politických a sociálních vazeb, sdílených obřadů, modliteb a oslav náboženských svátků, případně kombinace uvedených forem. Akademický zájem o mezináboženský dialog se netýká jen teologie. Z povahy věci je interdisciplinárním konceptem, zahrnujícím celou řadu oborů, vedle teologie, filosofie a religionistiky figuruje sociologie, politologie, lingvistika, teorie komunikace a psychologie, v teoretické rovině pak antropologie, historiografie, fenomenologie, antropologie, biologie apod. Mezináboženský dialog je plodem moderní teologie náboženství, ovšem nelze si jej představit bez vztahu k sekulárnímu světu, jehož problémy se zabývá (migrace, integrace, interkulturní vztahy, multikulturalismus, mírová koexistence, oborová spolupráce).

Český pojem mezináboženský dialog vznikl překladem z anglického *interreligious dialogue*, popř.

významově přesnějšího ekvivalentu *interfaith dialogue*. V euroamerickém prostředí se jím označuje z poválečného ekumenismu vzešlá potřeba a praxe sblížení a snahy o porozumění mezi jedinci a skupinami různých kulturních a etnických vzorců a náboženských přesvědčení, kteří se v globalizovaném postkoloniálním světě nutně setkávají, žijí vedle sebe a asimilují v odlišném kulturním prostředí. Jde o dialog, ve kterém si věřící různých náboženství navzájem sdílejí svoje kulturní a náboženské postoje a učí se spolu komunikovat a respektovat se. Lze říci, že hlavním cílem mezináboženského dialogu je mírové soužití lidí různých národů, kultur a náboženství v lokálním i globálním měřítku.

Rozbor problematiky

V rámci diskuse o vhodných formách vedení mezináboženského dialogu se z křesťanského hlediska jeví jako nejproblematictější otázka pojetí pravdy, vázaná na soteriologická schémata. Východiskem k dialogu při uznání kulturní a náboženské jinakosti je praktická teze, že pravdu nelze vlastnit, ale lze se k ní přibližovat s vědomím závaznosti a neúplnosti. Žádná duchovní výpověď nemůže být plně výstižná i vzhledem k jazykové determinaci, ale sdělováním dílčích pravd lze rozmanité chápání transcendence doplňovat a rozvíjet. Předpokladem úspěšného dialogu je překonání

výlučnosti s vědomím, že je možné se učit od druhého, přestože považují své sdělení za jedinečné a univerzální. Dialog pak může usnadnit společnou cestu k duchovnímu poznání pomocí náboženské zkušenosti vzájemného zahrnutí v poznávání pravdy, bez nutnosti rozhodovat za druhého v otázce spásy.

Přehled dosavadních poznatků

V oblasti mezináboženského dialogu jsou v této práci reflektovány zejména badatelské počiny Hanse Künga a Pavla Hoška, v reflexi husitské teologie jde především o díla Zdeňka Trtíka a Zdeňka Kučery. Podrobnější přehled poznatků v oboru³ je vzhledem ke svému rozsahu obsahem třetí a čtvrté kapitoly.

Pro správné uchopení problému a přípravu pro praxi mezináboženského dialogu je důležité si uvědomit určitá hermeneutická pravidla. Jedním z nich je fakt, že úspěšný mezináboženský dialog nemůže být sám o sobě indiferentní diskuzí o abstraktních systémech či ideálních typech

---

³Mezináboženský dialog není vědou, ale spíše praktickou součástí oboru religionistiky. Ve své práci jej nazývám vědeckým oborem pouze v tomto smyslu. Srov. „Otázka pochopení vnitřní struktury náboženství zahrnuje dialektiku mezi pozorováním účastníka a dialogickým (interpersonálním) vztahem s přívrženci druhé víry.“ In: Encyclopaedia Britannica, „*Topic: Study of Religion*“ [online] [citováno 2018-04-04] URL: <https://www.britannica.com/topic/study-of-religion>

náboženství, nýbrž především rozhovorem mezi věřícími těchto náboženství. Vždy půjde o osobní svědectví, o individuální interpretaci víry konkrétních lidí, ať už se bude týkat akademické diskuse či terénní spolupráce. Předkládaná disertační práce má ozřejmit, že toto pravidlo je vlastně ekvivalentem personalistického konceptu v husitské teologii jako základu pro porozumění transcenci mezi osobnostmi ve vztahu já-ty, ve kterém se předpokládá působení ducha.⁴ Otec mezináboženského dialogu Wilfred Cantwell Smith v tom smyslu akcentuje metodu imaginativního vcítění,⁵ přičemž ordinářiím zůstává studium svatých Písem a pramenů náboženské tradice partnera dialogu. K tomu je třeba prověřit tezi, vyslovenou např. Hansem Küngem v jeho dialogických pokusech,⁶ kongeniální s tvrzením W.C.Smithe, že „víra jiných lidí není od té naší tak odlišná, jak jsme se naučili předpokládat.“⁷ Takový dialog může být snahou o objevování univerzální antropologické konstanty, či etické invarianty

---

⁴TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já-ty a křesťanství*, s.147

⁵*Sborník Mezináboženský dialog se zřetelem k tzv. abrahámovským náboženstvím*. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Podněty W.C. Smithe pro praxi mezináboženského dialogu, s.52

⁶KÜNG, Hans; STIETENCROON, Heinrich von. *Křesťanství a hinduismus*, s.216

⁷*Sborník Mezináboženský dialog se zřetelem k tzv. abrahámovským náboženstvím*. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Podněty W.C. Smithe pro praxi mezináboženského dialogu, s.55

(minimální morálky) v náboženských systémech.⁸ Problémem zůstává, že z hlediska hermeneutiky neexistuje vedle dogmatických a exegetických rozdílů ani konceptuální konsensus mezi náboženstvími ve způsobu a metodě studia náboženství, protože to, co je v jednom nosné, je v druhém marginální.

Hypotéza

Porozumění argumentaci v dialogu záleží v takovém teologickém poznání pravdy, jehož základem je zkušenost s neduálním vědomím⁹ (nadpolární dimenzí).¹⁰ Obecně křesťanským východiskem pro takovou zkušenost může být osobní poznání univerzální hojnosti božích darů, která je cílem i pravdou.¹¹ V antitezi zde stojí pragmatický dualismus ve

---

⁸ Srov. Encyclopaedia Britannica, „*Topic: Study of Religion*“ [online] [citováno 2018-04-04] URL: <https://www.britannica.com/topic/study-of-religion>

⁹RIDLEY, Charles. *Ticho a klid. Kraniosakrální biodynamika a evoluce vědomí*. Praha : Maitrea, 2016. 244 s. ISBN 978-80-7500-226-6. ROHR, Richard. *Nahá přítomnost*. Praha : Cesta, 2013. 169 s. ISBN 978-80-7295-169-7. Srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já-ty a křesťanství*, s. 90-92, 108-112; Encyclopaedia Britannica. „*heslo advaita*“ [online] [citováno 2018-01-16] URL: <https://www.britannica.com/topic/Advaita-school-of-Hindu-philosophy>

¹⁰VOGEL, Jiří. *Karl Heim v diskusi teologie a přírodních věd*, s.57-81; srov. TRTÍK, Zdeněk. *Vztah Já-Ty a křesťanství*, s.71-75

¹¹v kritickém promýšlení etického maxima: „Milujte své nepřátele, číňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět. A vaše odměna bude

smyslu různá etika, různá pravda.¹² V dichotomii těchto tezí lze teoreticky (badatelsky) a prakticky (experimentálně) prověřovat dva civilizační a hodnotové přístupy, z nichž jeden je správný.

V mezináboženském dialogu nejde v první řadě o diskuzi nad výklady svatých textů, na jejichž základě se argumentuje, ale o postoj elementární rovnosti lidí. Skutečné či domnělé rozdíly mezi kulturami a náboženskými systémy lze chápat z hlediska evoluce, jako průběžný výsledek procesu dějin mentalit.¹³ Tyto rozdíly nemohou být smazány, ale mohou být paradigmaticky překonávány společným studiem konceptů transcendence. **Jako hypotézu pro tuto práci jsem stanovil předpoklad, že úspěch mezináboženského dialogu spočívá v ontologickém pochopení člověka jako nepředmětné osobnosti.**¹⁴ Za tím účelem jsem se v této práci zaměřil na rozvinutí personalistického a trojičního konceptu husitské teologie jako možného základu pro teologii mezináboženského dialogu.

---

hojná: budete syny Nejvyššího, neboť on je dobrý k nevděčným i zlým.“ Lk 6,35

¹²srov. FUCHS, Jiří. *Morálka bez mezí? Krize etického myšlení*. Praha : Academia Bohemica, 2017. 194s. ISBN 978-80-9044-697-7

¹³LENDEROVÁ, Milena. *Úvod do studia kulturních dějin*. Univerzita Pardubice, 2007. [online] [citováno 2018-02-03] URL: <http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema07/p07.htm>

¹⁴srov. TRTÍK, Zdeněk: *Vztah já-ty a křesťanství*, s.96

Cíle

Hlavním teologickým záměrem práce je provést aplikaci biblického personalismu na mezináboženský dialog, což je z pozice tradiční teologie novum, a formulovat základní principy pro mezináboženský dialog z hlediska husitské teologie. Cílem je prokázat, že husitská teologická škola disponuje navzdory geografické partikularitě mateřské církve¹⁵ ekumenickým potenciálem, aplikovatelným na mezináboženský dialog a formulovat teologický základ pro takovou aplikaci. Průvodní průzkumy mají za úkol zhodnotit vedle církevních a univerzitních počínů také občanské aktivity v mezináboženském dialogu v České republice a podniknout sondu do teorie a praxe mezináboženského dialogu ve světě. K prohloubení znalostí o teorii a praxi mezináboženského dialogu pomůže rozbor tématických prací vybraných autorů.¹⁶ Po načerpání znalostí o mezináboženském diskurzu následují reflexe specifického pojetí evolucionismu, univerzalizismu, pojmu osoby, konceptu zpřítomnění a trojičného modelu v husitské teologii a jejich kontextualizace s mezináboženským dialogem. Cíl je splněn formulací pěti principů pro mezináboženský dialog a interpretací

---

¹⁵ Církev československá husitská, založena r.1920 na teologické bázi katolického modernismu

¹⁶ Vladimír Boublík, Pavel Hošek, Raimon Panikkar, Hans Küng, Ivan Štampach, viz níže

badatelských výstupů práce k vystižení esence teologie mezináboženského dialogu.

Struktura práce

První kapitola zkoumá předpoklady husitské teologie pro mezináboženské vztahy v historii, literatuře a praxi Církve československé (husitské) a její teologické fakulty. V druhé kapitole předkládám seznam a charakteristiku organizací a hnutí v oblasti mezináboženského dialogu v České republice a ve třetí kapitole stručný přehled badatelské činnosti a praktických modelů mezináboženského dialogu ve světě. Čtvrtá kapitola prohlubuje látku rozbořem přístupů k mezináboženskému dialogu u vybraných teologů a religionistů: shrnutím typologie mezináboženského dialogu podle Pavla Hoška, rozbořem teologie mimokřesťanských náboženství Vladimíra Boublíka a konceptu homeomorfní ekvivalence Raimona Panikaara, představením projektu světového étosu Hanse Künga, a kritickým hodnocením mezináboženského dialogu a sdílené náboženské identity od Ivana Štampacha. V teoretickém i praktickém horizontu tak disertace poskytuje základní orientaci a vhled do problematiky. V páté kapitole jsou promýšleny koncepty univerzalizmu, evolucionismu a biblického personalismu, které specifikují filosofické a teologické postoje husitského

bohosloví k mezináboženskému dialogu, na jejichž základě jsou v šesté kapitole formulovány jeho základní principy. Závěrečná část shrnuje výsledky bádání ve vztahu k hypotéze, nastiňuje badatelské možnosti a přínos personalistického konceptu pro hlavní cíl mezináboženského dialogu, jímž je funkční koexistence.

Metodika

Metodika práce je vzhledem ke své interdisciplinární povaze kombinovaná. První tři kapitoly jsou zpracovány standardní vyhledávací a popisnou metodou v literatuře a internetových zdrojích. Kapitola čtvrtá, uvádějící do soudobé oborové diskuse, je vypracována analytickou formou přehledových studií vybraných autorů a rozbořem jejich souvisejících prací tak, aby byly zřetelné specifické metodické přístupy autorů k tématu mezináboženského dialogu. Pátá kapitola je odbornou reflexí hlavních témat husitské teologie a je zpracována interpretační induktivní metodou. Teze šesté kapitoly jsou jako vlastní badatelský výtěžek práce syntézou.¹⁷ Závěrečný komentář k hypotéze je podmíněn inovativní a experimentální povahou diskurzu na pomezí filozofie, teologie a religionistiky především vzhledem k nesourodému

---

¹⁷OCHRANA, František. *Metodologie vědy: úvod do problému*. Praha : Karolinum, 2009.

interkulturnímu teologickému horizontu, který skýtají světová náboženství.

Obsah práce

Úvod

1. Církev československá (husitská) a její teologická fakulta ve vztahu k mezináboženskému dialogu

1.1 Východisko pro mezináboženský dialog v teologii CČS(H)

1.2 Přehled tématických prací teologů CČSH

1.3 Členství CČS(H) v International Association of Religious Freedom (IARF)

1.4 Mezináboženský dialog na akademické půdě Husitské teologické fakulty (HTF UK)

1.4.1 Religionistika na HTF UK

1.4.2 Konference s mezináboženskou tematikou

1.5 Shrnutí

2. Mezináboženský dialog v České republice

2.1 Společnost křesťanů a židů (SKŽ)

2.2 Nadace světový étos – centrum Prokopios v Sázavě

2.3 Mozaiky o.s. Platform Dialog

2.3.1 Činnost platformy Mozaiky

2.4 Společný hlas židů, křesťanů a muslimů

2.5 Společnost pro mezináboženský dialog

2.5.1 Činnost sdružení

2.6 Nadace Fórum 2000

2.6.1 Reflexe principů mezináboženského dialogu v tématech
Fóra 2000

2.6.2 Shrnutí hlavních tezí konferencí

2.6.3 Zhodnocení mezináboženského dialogu na Fóru 2000
na pozadí následného společenského vývoje v České republice

2.7 Projekty a hnutí související s mezináboženským dialogem
v ČR

2.8. Zhodnocení

3. Mezináboženský dialog ve světě

3.1 Exkurs: Z historie „oficialit“ moderního
mezináboženského dialogu

3.2 Badatelský dialog

3.3 Experimentální dialog

3.3.1 United Religions Initiative (URI)

3.3.2 Mnišský mezináboženský dialog (Monastic
Interreligious Dialogue)

3.3.3 Zhodnocení

4. Principy mezináboženského dialogu v soudobé diskusi

4.1 Typologie mezináboženského dialogu. Pavel Hošek

4.1.1 Exklusivismus

4.1.2 Inklusivismus

4.1.3 Pluralismus

- 4.1.4 Postpluralismus
- 4.1.5 Dialogický princip v oblasti mezináboženského dialogu
- 4.1.6 Shrnutí. Kontury nového paradigmatu – budování vyššího vědomí
- 4.1.7 Exkurs: Řešení problému zla ve světě (teodicea)
- 4.2 Teologie mimokřesťanských náboženství. Vladimír Boublík (1928-1974)
- 4.3 Mezi východem a západem. Raimon Panikkar (1918-2010)
- 4.4 Projekt světového étosu Hanse Künga
  - 4.4.1 Teologická koncepce Hanse Künga ve srovnání s husitskou teologií
  - 4.4.2 Křesťanství a světová náboženství
- 4.5 Ivan Štampach - Překonávání hranic náboženských forem
  - 4.5.1 Otázka synkretismu
- 4.6 Shrnutí diskuze o mezináboženském dialogu

5. Reflexe Husitské teologie

- 5.1 Univerzalismus a evolucionismus v základech husitské teologie
  - 5.1.1 Univerzalismus
  - 5.1.2 Evolucionismus aneb dynamika dějin a řád světa v myšlení Karla Farského
- 5.2 Filosofické kořeny personalistického obratu v husitské teologii

5.3 Pojem osoby

5.4 Pojetí náboženské zkušenosti v husitské teologii

5.5 Pojem zpřítomnění v eucharistii a v ontologii

5.6 Trinitární model v dialogu náboženství

5.7 Zhodnocení reflexe

6. Principy mezináboženského dialogu z hlediska husitské teologie

6.1 Dialogický princip

6.2 Personalistický princip

6.3 Univerzalistický princip

6.4 Racionalistický princip

6.5 Evolucionistický princip

6.6 Nástin principiální komplementarity v mezináboženském dialogu

7. Závěr

7.1 Shrnutí a hodnocení práce

7.2 Teologie mezináboženského dialogu

7.3 Význam biblického personalismu v mezináboženském dialogu pro globalizovaný svět

Seznam použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

Primární literatura a prameny

Sekundární literatura v anglickém jazyce

Užité encyklopedie a slovníky

Užité sborníky a přednášky

Elektronické dokumenty v anglickém jazyce

Elektronické dokumenty v českém jazyce

Jmenný rejstřík

Přílohy

Příloha 1. Exkurs k průběhu jednotlivých ročníků
mezináboženského dialogu na konferencích Nadace Fóra 2000

Příloha 2. Preamble United Religions Initiative

Příloha 3. Přehled mezináboženských projektů a
pracovišť ve světě

Příloha 4. Prohlášení ke světovému étosu

Teoretický a praktický přínos disertační práce

Dílčí cíle byly dosaženy zpracováním přehledové studie, jejímiž výstupy jsou a) nástin teologické tvorby a aktivit Církve československé husitské a Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy související s mezináboženským dialogem; b) vytvoření prezentace spolků a hnutí aktivních v mezináboženském dialogu v České republice; c) sonda do teorie i praxe mezináboženského dialogu světové provenience s přílohou seznamu světových „interfaith“ pracovišť, d)

zmapování odborné diskuse vybraných autorů o typologii, metodách a formách mezináboženského dialogu jako teoretické základny pro studium oboru se zřetelem k projektu Světového étosu Hanse Kunga, který je svým personalistickým zaměřením husitské teologické invenci nejbližší. Originálním přínosem práce je skutečnost, že výše uvedené zmapování dosavadní praxe mezináboženského dialogu v České republice spolu s představením teologické diskuse a sondou do světového vývoje tématu, nebyly ještě v kombinaci s teologicko-filosofickou reflexí husitského bohosloví v českém prostředí zpracovány.

Hlavním teoretickým cílem je provést reflexi biblického personalismu tak, aby byl zřejmý jeho teologický přínos k mezináboženskému dialogu. Ten je postaven na analogii otevřené novozákonní eklesiologie v neautoritářském ekumenismu,¹⁸ který má své kořeny v nejstarší reformační tradici - v husovském požadavku svobody svědomí¹⁹ a v

---

¹⁸ „Modlitbou, rozhovorem a spoluprací lze dojít ke smíření a k jednotě v rozmanitosti.“ BUTTA, Tomáš (ed.) *VIII. sněm ČČSH. Průběh, dokumenty, poselství*, s.77; srov. „K věřícím (jiných náboženství) stejně jako ke všem lidem přistupujeme s úctou a láskou v pokorné službě, v níž by mohli poznat Krista.“ Tamtéž, s.87; srv. *Základy víry ČČSH*, s.12-32

¹⁹ „Nejen zdravý rozum, ale také stanovisko představitelů katolické církve z nedávné minulosti i ze současnosti jasně podtrhují, že není možné postupovat jen na základě slepé poslušnosti a dát zcela do

náboženské liberalitě utrakvismu a jeho teologické střední cestě.²⁰ S předpokladem takové analogie jsem se pokusil tématizovat specifické přístupy husitské teologické školy, konkrétně výklad dějin jako evolučního procesu, nástin kořenů jejího teologického univerzalizmu, založeného na pojetí evangelia jako zdroji proměny světa (Farský) a zjevování existenciální pravdy sloučením teologické a filosofické etiky (Statečný). Pro mezináboženský dialog klíčové téma biblického personalismu je pojednáno rozbořením pojmů osoby, náboženské zkušenosti a nepředmětné přítomnosti (Trtík) v souběhu eucharistického a ontologického diskurzu. Nakonec jsou představeny dialogické aspekty nesubstanciální trinitární teologie v relačním modelu (Kučera), s jejichž pomocí je provedena konfrontace s problémem nebibličnosti metafyzické křesťanské trojiční nauky v souvislosti s argumenty islámského monoteismu a naopak inkluze s prvky subkontinentálních náboženství. Na základě provedené reflexe jsem stanovil a popsal principy pro mezináboženský dialog: dialogický, personalistický, univerzalistický, racionalistický a evolucionistický. Tyto principy ve svém souběhu mohou podle mého názoru pomoci překonat rozpor mezi extrémy

---

závorky individuální přesvědčení, odpovědnost a svědomí.“
POSPÍŠIL, Ctirad V. *Husovská dilemata*, s.247

²⁰ DAVID, Zdeněk V. *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, s.617-621

indiferentního náboženského pluralismu na jedné straně, a apriorního nároku na pravdu na straně druhé tím, že odkrývají antropologické kořeny mezináboženského dialogu v protikladu k substanciální dogmatice, čímž dávají křesťanskému pohledu prostor pro diskuzi o elementární povaze náboženství. Personalismus propojuje horizontálu i vertikálu lidské vztažnosti, a tím umožňuje sdílení nejhlubších spirituálních vhladů do tajemství lidského života. Univerzalita není chápána jako konfesně misijní premisa, ale jako akceptace jednoty v mnohosti, přičemž náboženská diverzita může být „božím plánem.“ Evolucionistický princip vysvětluje dynamiku vývoje náboženských tradic v kontextu s existenciální situací jejich vyznavačů jako dějinné interpretace zjevení a mýtů. Zde hraje rozhodující roli racionalismus, zejména diskuze o vztahu mezi vědou a vírou, který reflektují západní i východní tradice. Nosným je pochopitelně princip dialogický, který ozřejmuje limity jazyka a nastavuje pravidla pro smysluplnou komunikaci.

V praktické rovině je konstatováno, že je nutné striktně odlišit cíl teologie, jímž je obecně interpretace božství od cíle mezináboženského dialogu, jímž je civilizační koexistence zastánců různých náboženských tradic. Teologie v něm může mít slovo v souladu a vzájemné korekci s vědou. Syntéza vědy a víry, stejně jako mezináboženský dialog

vychází z přesvědčení, že militantní exklusivismus jednotlivých náboženských systémů, případně ateismu, a především fundamentalistické apriorní poznávací procesy jsou nebezpečným omylem, a dokonce zneužíváním lidské důvěry v náboženství a mohou být překonány existenciálním pojetím víry jako univerzální potřeby lidské transcendence, jejíž rozdílné tradice a projevy jsou zároveň různými způsoby naplňování téže touhy. Je možné obohatit každé náboženství společným dialogickým úsilím konkrétních osobností o lepší lidství a dokonalejší poznání spirituality při zachování různosti. Fundamentalistické násilí v jakémkoli náboženství je z pohledu husitské teologie deformací pravého náboženství a zároveň popřením lidství v jeho nejhlubším smyslu. Proto je smysluplné, aby se křesťanská teologie mezináboženským dialogem zabývala.

Co se týče konkrétních návrhů projektů pro další výzkum v oblasti mezináboženského dialogu v českých podmínkách pro systematickou teologii a religionistiku, bylo by přínosem např.

-věnovat se systematickému překládání odborných zahraničních monografií a výzkumů v oblasti mezináboženského dialogu

-vytvořit český výkladový slovník ekvivalentních náboženských pojmů srovnávaných tradic

-systematizovat témata a okruhy otázek, vhodné k mezináboženskému dialogu, podle jednotlivých náboženských doktrín na základě evaluační metodiky

-vytvořit antologii svatých textů v češtině

-na univerzitní úrovni získávat aktuální informace o mezináboženském dialogu ve světě a navázat tvůrčí spolupráci se zahraničními partnery.

-vypracovat prakticky zaměřený projekt „Mezináboženský dialog pro integraci uprchlíků“ a přeložit jej do příslušných jazyků. Měl by obsahovat dialogickou propedeutiku, základní principy a cíle dialogu, návrhy a modelová řešení vhodných témat pro terénní diskusi, uživatelský rozcestník na aktivní dialogické skupiny apod.

-prozkoumat interspiritualitu na úrovni duchovní zkušenosti či „intimního duchovního života“ mimo úroveň doktrín, ceremonií a fungování náboženských autorit. Výzkum zaměřit na komparaci spirituálního obsahu a významu náboženských symbolů, zacílení a forem modliteb, manter, požehnání, hymnů a jiných prakticky používaných duchovních textů pomocí srovnání etymologických významů klíčových slov a kontextů v původních jazycích s duchovními aspekty kenóze a uzdravování. Cílem výzkumu by bylo podpořit originální duchovní bohatství, kterým může daná tradice obohatit spiritualitu druhých tradic. Dílčím výsledkem takového

projektu může být konkretizace kořenů antropologické konstanty a etických ekvivalentů. V praktické rovině by byl takový výzkum přímou metodou sdílení a vhledu.

Publikační činnost disertanta

Recenze: VOGEL, Jiří, KUČERA, Zdeněk, VIK, Dalibor (et al.) *Náboženství a teologie ve filosofické reflexi mezi modernou a postmodernou*. Chomutov : L.Marek, 2012, in: *Theologická revue* č. 4/2012, s. 498-505

Studie: PROCHÁZKA, Tomáš, *Hledání jednoty v mnohosti. Husitská teologie v ekumenickém rozhovoru*, in: *Theologická revue* č.3-4/2009, s.281-290

Článek v monografii: PROCHÁZKA, Tomáš, *Stvoření. Farského pokus o dialog přírodních věd s teologií*, in: VOGEL, Jiří, VIK, Dalibor [et al.] *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*, Chomutov : L.Marek, 2013. ISBN 978-87127-65-0, s.167-189

Prameny a literatura

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad, 1.vyd. Praha : ÚCN ERC v ČSR, 1979. 978 s.

Bhagavadgíta neboli zpěv Vznešeného. Přel. Rudolf Janíček. Železný Brod : Jaroslav Jiránek, 1945. 153 s.

Korán, Al Qur'án. Přel. I. Hrbek. 3.vyd. Praha : AV ČR-Academia, Odeon, 1972. 797 s. ISBN 80-200-0246-4

Lao-c' Tao Te Ťing. O tao a ctnosti. Přel. Berta Krebsová. Praha : Odeon, 1971. 296 s.

Nostra aetate. Deklarace II. vatikánského koncilu o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím. Vatikán, 1965. [online] [2018-02-23] URL: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html

Oblak nevědění. Zásadní dílo středověké mystiky. Přel. Clifton Wolters, Pavel Toman. Praha : Pragma, 2000. 220 s. ISBN 80-7205-707-3

Řecko-český Nový Zákon. Praha : Česká biblická společnost, 2011. Novum Testamentum Graece. Nestle-Aland (27.vyd.); Nový zákon. Český ekumenický překlad (17.vyd.) 448 s. ISBN 978-80-87287-38-5.

Upanišady. Přel. Dušan Zbavitel. Praha : Dharmagaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

Základy víry Církve československé husitské se Stručným komentářem. Praha : Blahoslav, 2014. 182s. ISBN 978-80-7000-106-6

Sekundární literatura v českém jazyce

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s Křesťanskou akademií v Římě, 2000. 390 s. ISBN80-7192-481-4

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství. Rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví*. Praha : Portál, 2008. 336 s. ISBN 978-80-7367-378-9

BUDDHADÁSA, Bhikkhu. *Zásady Buddhova učení*. Praha : Dharma, 1996. 110 s. ISBN 80-901970-1-9

BUTTA, Tomáš (ed). *VIII. Sněm Církve československé husitské*. Praha : Blahoslav, 2014. 115 s. ISBN 978-80-7000-103-5

CAPRA, Fritjof. *Tao fyziky*. Bratislava : Gardenia, 1991. 254 s. ISBN80-85662-00-0 (slovensky)

DALAJLAMA, Tenzin Gyatso. *Cesta k opravdovému spríznění náboženských tradic*. Praha : Maitrea, 2010. 169 s. ISBN 978-80-7500-119-1

- De CHARDIN, Pierre Teilhard. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií.* Praha : Svoboda-Libertas, 1993. 164 s. ISBN 80-205-0309-9
- De CHARDIN, Pierre Teilhard. *Vesmír a lidstvo.* Praha : Vyšehrad, 1990. 265 s. ISBN 80-7021-043-5
- DĚKANOVSKÁ, Kateřina. *Křesťansko muslimský dialog v Evropě.* Praha, dis. p. FFUK, 2011. 233 s.
- DOJČÁR, Martin. *Medzináboženský dialóg.* Pedagogická fakulta Univerzity v Trnave, 2008, 44 s. ISBN 978-80-8082-201-9
- DOUGLAS-KLOTZ, Neil. *Meditace o Genesi. O společných kořenech židovské, křesťanské a islámské spirituality stvoření.* Praha : Dharmagaia, 2013. 229 s. ISBN 978-80-7436-040-4
- DOUGLAS-KLOTZ, Neil. *Skryté evangelium. Jak dešifrovat duchovní poselství aramejského Ježíše.* Praha : Dharmagaia, 2009. 207 s. ISBN 978-80-86685-97-7
- FARSKÝ, Karel. *Naše Postyla I. Sbíрка prostých výkladů a úvah k evangéliu Jéžíšovu.* Praha : Blahoslav, 1925. 276 s.
- FARSKÝ, Karel. *Postily.* Praha : Blahoslav, 1952. 559 s.
- FARSKÝ, Karel. *Stvoření. Výklad k biblickému učení o vzniku světa v duchu Církvě československé.* Praha : Blahoslav, 1920. 128 s.
- GÓVINDA, Anágárika. *Základy tibetské mystiky.* Praha : Pragma, 1994. 299 s. ISBN 80-85213-37-0

- GUPTA, Gaurí Šankar. *Tajemství života. Moderní doba a pradávna moudrost*. Říčany : Marga Books, 2014. 359 s. ISBN 978-80-905698-0-5
- HOLE, Günter. *Fanatismus. Sklon k extrémům a jeho psychologické kořeny*. Praha : Portál, 1998. 152 s. ISBN 80-7178-183-5
- HOŠEK, Pavel. *Na cestě k dialogu. Křesťanská víra v pluralitě náboženství*. Praha : Návrat domů, 2005. 204 s. ISBN: 80-7255-126-4
- CHINMOY, Šrí: *Védy, Upanišady, Bhagavadgíta. Tři větve stromu života Indie*. Zlín : Madal Bal, 2010. 211 s. ISBN 978-80-86581-54-5
- CHOPRA, Deepak. *Jak poznat Boha. Cesta poznání největšího ze všech mysterií duše*. Praha : Pragma, 2002. 406 s. ISBN 80-7205-860-6
- CHOPRA, Deepak. *Život po smrti ve světle důkazů*. Praha : Beta – Dobrovský, 2011. 318 s. ISBN 978-80-7306-443-3
- ISHÁK, Ibn. *Muhammad. Život Alláhova proroka*. Voznice : LEDA, 2009. 230 s. ISBN 978-80-7335-184-7; Praha : Rozmluvy ISBN 978-80-85336-65-8
- KADERÁVEK, Václav, TRTÍK, Zdeněk. *Život a dílo ThDr. Karla Farského*. Praha : Blahoslav, 1982. 199 s.
- KOVÁŘ, František. *O náboženství, část I*. Praha : Blahoslav, 1926. 282 s.

- KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2015. 292 s. ISBN 80-7021-613-1
- KROPÁČEK, Luboš. *Súfismus. Dějiny islámské mystiky*. Praha : Vyšehrad 2008. 341 s. ISBN 978-80-7021-817-4
- KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost. Ke kořenům církve radikálního modernismu*. Brno : L.Marek. 2001. 128 s. ISBN80-86263-19-3
- KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost CČSH*. Praha : Blahoslav-ÚCN, 1988. 134 s.
- KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie*. Praha : HČBF a KEBF, 1986. 188 s.
- KUČERA, Zdeněk. *Trojiční teologie: Základ teologie ve zjevení*. Brno : L.Marek, 2002. 296 s. ISBN 80-86263-21-5
- KUČERA, Zdeněk. *Zarůst do kmene. Teologické a etické úvahy naší doby pro duchovní a sociální pracovníky*. Chomutov : L.Marek, 2013. 99 s. ISBN 978-80-87127-41-4
- KÜNG, Hans. *Freud a budoucnost náboženství*, Praha : Vyšehrad, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7429-015-2
- KÜNG, Hans, STIETENCROHN, Heinrich von. *Křesťanství a hinduismus. Na cestě k dialogu*. Praha : Vyšehrad, 1997. 223 s. ISBN 80-7021-229-2
- KÜNG, Hans, BECHERT, Heinz. *Křesťanství a buddhismus. Na cestě k dialogu*. Praha : Vyšehrad, 1998. 223 s. ISBN 80-7021-239-X

- KÜNG, Hans, ESS, Josef van. *Křesťanství a islám. Na cestě k dialogu*. Praha : Vyšehrad, 1998. 191 s. ISBN 80-7021-262-4
- KÜNG, Hans. *Křesťanství a náboženství Číny. Na cestě k dialogu*. Praha : Vyšehrad, 1999. 286 s. ISBN 80-7021-294-2
- KÜNG, Hans. *Světový étos - projekt*. Přel. Karel Floss a Břetislav Horyna. Zlín : Archa, 1992. ISBN 80-900249-4-7
- LAPIDE, Pinchas, PANIKAAR, Raimon. *Miníme téhož Boha?* Praha : Vyšehrad, 2003. 85 s. ISBN 80-7021-670-0
- McGRATH, Alistair. *Dialog přírodních věd a teologie*. Praha : Vyšehrad 2003. 287 s. ISBN 80-7021-552-6
- PANIKAAR, Raimon. *Trojice. O mystické sounáležitosti mezi lidmi*. Brno : Cesta, 1999. 128 s. ISBN 80-85319-76-4
- PELIKAN, Jaroslav. *Ježíš v proměnách staletí. Jeho vliv na dějiny, myšlení a kulturu*. Kostelní Vydří : KNKV, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7195-091-2
- SAID, Edward W. *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha : Paseka, 2008. 459 s. ISBN 978-80-7185-921-5
- SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*. Bratislava : Eko-konzult 2008. 202 s. ISBN 978-80-8079-093-6
- SPISAR, Alois. *Ethika v duchu církve československé*. Praha : Blahoslav, 1948. 351 s.

- SPISAR, Alois. *Věrouka v duchu církve československé*. Díl II. Praha : Blahoslav, 1945. 325 s.
- SOKOL, Jan. *Etika a život. Pokus o praktickou filosofii*. Praha : Vyšehrad, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7429-063-3
- SOKOL, Jan. *Člověk a náboženství. Proměny vztahu člověka k posvátnému*. Praha : Portál, 2004. 248 s. ISBN 80-7178-886-4
- ŠTAMPACH, Ivan O. *Náboženství v dialogu. Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. Praha : Portál, 1998. 205 s. ISBN 80-7178-168-1
- TILLICH, Paul. *Biblické náboženství a ontologie*. Praha : Kalich, 1990. 239 s. ISBN 80-7017-096-4
- TOLLE, Eckhart. *Moc přítomného okamžiku*. Praha : Pragma, 1999. 178 s. ISBN 80-7205-839-8
- TOLLE, Eckhart. *Nová země*. Praha : Pragma, 2006. 220 s. ISBN 80-7349-005-6
- TRTÍK, Zdeněk. *Cesta k Bohu. Úvahy nad učením CČS*. Praha, 1947. 105 s.
- TRTÍK, Zdeněk. *Duch Kristův: Podstata a norma křesťanství*. Výběr z díla *Základní problémy naší systematické teologie*. Praha, 1943. 60 s.
- TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy*. Praha : Blahoslav, Edice HČBF, sv.I, 1952. 390 s.

TRTÍK, Zdeněk. *Vztah Já – Ty a křesťanství*. Praha : Blahoslav, 1948. 199 s.

VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti*. Brno : L.Marek , 2005. 248 s. ISBN 80-86263-64-9

VOGEL, Jiří. *Karl Heim v diskusi teologie a přírodních věd*. Chomutov : L.Marek, 2013. 239s. ISBN 978-80-87127-40-7

VOGEL, Jiří, VIK, Dalibor (et al.) *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov : L.Marek, 2013. 278 s. ISBN 978-80-87127-65-0

Sekundární literatura v anglickém jazyce

CHOPRA, Deepak. *Synchro Destiny*, 1st. ed. London : Rider, Harmony Books, 2003. 302 s. ISBN 1844-132-196

CHOPRA, Deepak. *The Third Jesus*. London : Rider, 2009. 241 s. ISBN9781846041129

MILLER, William McAlwee. *A Christian's Response to Islam*, Phillipsburg, New Jersey 08865 : Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1976. 178 s. ISBN 0-87552-335-8

NEWBERG, Andrew, D'AQUILI, Eugene. *Why God won't go away. Brain Science and the Biology of Belief*, New York : Ballantine Book by Random House, 2002. ISBN 0-345-44034-X

PANIKAAR, Raimon. *The Intra-Religious Dialogue*, 1st ed. New York : Paulist Press, 1978

PREUSS, Horst Dietrich. *The Old Testament Theology volume I*. Louisville, Kentucky : Westminster John Knox Press, 1995. ISBN 0-664-21844-X

TILLICH, Paul. *Systematic theology vol.I. Reason and Revelation. Being and God*. The University of Chicago Press, 1973. 289 s. ISBN-13:978-0-226-80337-1

TILLICH, Paul. *Systematic theology vol.II. Existence and The Christ*. The University of Chicago Press, 1975. 187 s. ISBN-13:978-0-226-80338-8

TILLICH, Paul. *Systematic theology vol.III. Life and The Spirit. History and the Kingdom of God*. The University of Chicago Press, 1976. 434 s. ISBN-13:978-0-226-80339-2

Užité encyklopedie a slovníky

Encyclopaedia Britannica. 15. Edice. University of Chicago, 1989, ISBN 0-85229-493-X, alt. Encyclopaedia Britannica [online] [2018-02-02] URL: <http://www.britannica.com/>

KITTEL, Gerhard (ed.) *Theological Dictionary of The New Testament*. Wm. B. Eerdmans Publishing, USA, 1985

PAVLINCOVÁ, Helena (ed.) *Slovník Judaismus Křesťanství Islám*. Praha : Mladá fronta, 1994. 469 s. ISBN 80-204-0440-6

RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Hans. *Teologický slovník*.

Praha : Zvon, 1996. 426 s. ISBN 80-7113-088-5

TICHÝ, Ladislav. *Slovník novožákonní řečtiny*. Praha : Česká biblická společnost 2011, ISBN 978-80-87287-38-5

Užití sborníky a přednášky

FLOSS, Karel, HOŠEK, Pavel (ed.) *Mezináboženský dialog se zřetelem k tzv. abrahámovským náboženstvím*. Praha : Dingir, 2007. Součást řešení grantového projektu GA ČR 401/06/1774 v rámci činnosti Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů. ISBN 978-80-86779-06-5

HOŠEK, Pavel, TASCHNER, Karel (ed.) *Křesťané a jiná náboženství*. Evangelikální fórum. Sborník evangelikálních teologů 4/2004, Praha : Návrat domů 2004. 159 s. ISBN 80-7255-040-3

Anotace

Předkládaná práce se zaměřuje na koncept mezináboženského dialogu z pohledu husitské teologie, mapuje soudobé texty teologů československé církve k tématu mimokřesťanských náboženství a praktické zapojení této církve a její teologické fakulty do dialogických struktur. Představuje spolky a hnutí, zabývající se mezináboženským dialogem v České republice. Sonda do teorie a praxe mezináboženského dialogu s přehledem autorů, zabývajících se mezináboženským dialogem ve světě, představuje odbornou diskuzi k tématu. V reflexi husitské teologie akcentuje pro mezináboženský dialog klíčové nesubstanciální pojetí lidské osobnosti a křesťanského dogmatu. Výsledky provedené reflexe formuluje pro teologii mezináboženského dialogu jako principy, které pomáhají překonat rozpor mezi indiferentním náboženským pluralismem a apriorním nárokem na pravdu tím, že odkrývají existenciální povahu mezináboženského dialogu v protikladu k substantiální dogmatice, čímž dávají prostor pro diskuzi o elementární povaze náboženství.

Annotation

This thesis focuses on the concept of interreligious dialogue from the perspective of Husite theology, maps the contemporary texts of the theologians of the Czechoslovak Church on the topic of non-Christian religions and the practical involvement of this church and its theological faculty in dialogical structures. Represents associations and movements engaged in interreligious dialogue in the Czech Republic. The probe into the theory and practice of interreligious dialogue worldwide and the review of authors dealing with, captures the expert reflection of the subject. The reflection of Husite theology emphasizes the key non-substantial concept of human personality and Christian dogma for the interreligious dialogue. The results of this reflection are formulated in five principles that may help overcome the contradiction between indifferent religious pluralism and apriori claim to the truth by revealing the existential nature of interreligious dialogue as opposed to substantive dogmatics, giving an occasion for discussion of the elementary nature of religion.

Klíčová slova

husitská teologie, mezináboženský dialog, personalismus,
religionistika, interspiritualita, náboženská identita

Keywords

The Husite theology, Interfaith Dialog, Personalism, Religious
Studies, Interspirituality, Religious Identity